

مبانی
فقہی - حقوقی
قیام عاشورا

نشر ننگہ معاصر

سید صادق حسینی

فهرست مطالب

- مقدمه ۱۳
- اهمیت و ضرورت این تحقیق ۱۵

فصل اول:

تصریح به خلافت امام حسین علیه السلام در معاهده صلح امام حسن علیه السلام با معاویه / ۱۹

- مدخل ۲۱
- بخش اول: بررسی عهدنامه امام حسن علیه السلام با معاویه ۲۳
- بیعت مسلمانان با امام حسن ۲۳
- مکاتبه امام حسن علیه السلام با معاویه قبل از عهدنامه ۲۷
- قانون صلح در اسلام ۳۰
- منطق تدوین عهدنامه از منظر امام حسن علیه السلام ۳۲
- متن عهدنامه امام حسن علیه السلام با معاویه ۳۶
- تاکید بر جانشینی امام حسین علیه السلام در عهدنامه ۳۹
- پاسخ یک شبهه ۴۴
- تاکتیک معاویه در برخورد با عهدنامه ۴۷
- شخصیت شناسی معاویه ۵۱

۱۲۱	حقوق بین الملل اسلام
۱۲۲	وفای به عهد و پیمان در حقوق بین الملل
۱۲۳	وفای به عهد و پیمان در حقوق اسلامی
۱۲۴	آیات قرآن کریم
۱۲۷	روایات
۱۳۰	سیره معصومین
۱۳۱	پیشینه مشارکت معصومین <small>علیهم السلام</small> در معاهدات حقوقی
۱۳۱	۱- جَلْفُ الْفُضُول
۱۳۲	۲- پیمان صلح مدینه (دستورالمدینه)
۱۳۳	۳- پیمان صلح حدیبیه
۱۳۵	۴. صفین و حکمیت در عصر امیرالمومنین
۱۳۶	تفوق رویکرد حقوق اسلامی نسبت به حقوق بین الملل در عمل به پیمان ها
۱۴۰	نتیجه گیری فصل اول

فصل دوم:

بررسی بیعت کوفیان با امام حسین علیه السلام از منظر تاریخی و فقهی / ۱۴۳

۱۴۵	مدخل
۱۴۷	بخش اول: مروری بر حادثه جان سوز عاشورا و بیعت کوفیان
۱۴۷	آغاز سلطنت یزید، تلاش برای اخذ بیعت اجباری از امام حسین <small>علیه السلام</small>
۱۵۳	وصیت نامه امام حسین <small>علیه السلام</small> به محمد حنفیه
۱۵۶	اقامت امام حسین <small>علیه السلام</small> در مکه و دعوت کوفه از حضرت
۱۶۵	جنبه فقهی خروج امام حسین <small>علیه السلام</small> از مکه در ایام حج تمتع
۱۷۳	اعزام مسلم به کوفه، ارزیابی وضعیت سیاسی کوفه
۱۷۷	از مکه تا کربلا

۵۲	راهبرد سیاسی معاویه در پرتو شهادت امام حسن <small>علیه السلام</small> و شیعیان
۵۵	سیاست اصولی امام حسن <small>علیه السلام</small> در صیانت از عهدنامه
۵۹	بخش دوم: رویکرد سیاسی امام حسین <small>علیه السلام</small> در مواجهه با معاویه
۵۹	رویکرد امام حسین <small>علیه السلام</small> در مقابل عهدنامه
۶۴	تغییر تاکتیک معاویه در مواجهه با امام حسین <small>علیه السلام</small>
۷۱	سناریوی ولایت عهدی یزید، اهداف و سیاست ها
۷۷	سخنرانی تاریخی امام حسین <small>علیه السلام</small> در منا، اهداف - انگیزه ها
۷۷	شخصیت شناسی یزید
۸۱	روشنگری و بصیرت بخشی در خطابه تاریخی منا
۸۷	ارزیابی علل عدم واکنش مردم به عهدشکنی معاویه
۹۱	بخش سوم: منزلت عهد و شرط در قرآن، سنت و نیز فقه و حقوق اسلامی
۹۱	عهد و پیمان از منظر قرآن کریم
۹۵	عمل به عهد شاخص ارزش های دینی و انسانی
۹۸	حرمت عهد در نگرش دینی پیامبر خدا <small>صلی الله علیه و آله و سلم</small> و ائمه اطهار <small>علیهم السلام</small>
۹۸	عهد و پیمان در کلام پیامبر خدا <small>صلی الله علیه و آله و سلم</small>
۱۰۰	عهد و پیمان در نگاه امامان معصوم <small>علیهم السلام</small>
۱۰۶	عهد و شرط در فقه اسلامی
۱۰۷	مقام اول بحث: مفهوم شرط
۱۰۹	مقام دوم: تحلیل نحوی حدیث
۱۱۰	مقام سوم: مبانی فقهی قاعده فوق
۱۱۵	مقام چهارم: خبری یا انشایی بودن روایت، وضعی یا تکلیفی بودن حکم
۱۱۷	وفای به تعهدات در حقوق بین الملل
۱۱۸	تعریف حقوق بین الملل

۲۰۷	بخش دوم: بیعت در کلام وحی، سنت نبوی و فقه اسلامی
۲۰۷	پیشینه بیعت در اعصار قبل از اسلام
۲۱۰	پیشینه بیعت در عصر پیامبر اکرم <small>صلی الله علیه و آله</small>
۲۱۱	عصر رسول خدا <small>صلی الله علیه و آله</small> و بیعت های شکل گرفته
۲۱۴	ارکان بیعت و انواع بیعت
۲۱۴	ارکان بیعت
۲۱۵	انواع بیعت
۲۱۷	نقش بیعت در مشروعیت بخشی
۲۲۴	آیات بیعت و میزان دلالت آن ها
۲۳۶	روایات بیعت و میزان دلالت آن ها
۲۶۰	نتیجه گیری فصل دوم

فصل سوم:

قیام مقدس عاشورا در فقه اسلامی / ۲۶۳

۲۶۵	مدخل
۲۶۷	بخش اول: نگرش فقه تشیع به قیام عاشورا
۲۶۷	رویکردهای تاریخی، کلامی و فقهی به عاشورا
۲۷۳	بررسی مبانی فقهی فقهای بزرگ شیعه در موضوع صلح بادشمن
۲۷۶	۱- نظریه علامه حلی <small>رحمته الله علیه</small>
۲۷۷	۲- نظریه محقق حلی <small>رحمته الله علیه</small> در شرایع الاسلام
۲۷۸	۳- نظریه شهید ثانی <small>رحمته الله علیه</small>
۲۸۱	۴- نظریه محقق کرکی <small>رحمته الله علیه</small> در «جامع المقاصد» و علامه حلی <small>رحمته الله علیه</small> در «القواعد»
۲۸۳	۵- تفصیل صاحب ریاض <small>رحمته الله علیه</small>

۲۸۴	۶- تفصیل صاحب جواهر <small>رحمته الله علیه</small>
۲۸۶	نتیجه گیری و جمع بندی دیدگاه های «فقهای بزرگ شیعه» درباره صلح
۲۸۸	نقد و بررسی نظریات فقهای بزرگ شیعه درباره قیام عاشورا
۲۸۹	دیدگاه علامه طبرسی در مجمع البیان و نقد فرمایش ایشان
۲۹۰	نقد دیدگاه علامه طبرسی
۲۹۳	دست آورد فقهی نظریه علامه طبرسی
۲۹۴	دیدگاه فقهی علامه حلی در تذکره و منتهی
۲۹۶	نقد نظریه علامه حلی
۲۹۷	دست آورد بزرگ نظریه فقهی علامه حلی
۲۹۸	دیدگاه محقق کرکی و نقد نظریه ایشان
۳۰۰	نقد دیدگاه محقق کرکی
۳۰۳	دست آورد نظریه فقهی محقق کرکی <small>رحمته الله علیه</small>
۳۰۳	دیدگاه فقهی صاحب ریاض <small>رحمته الله علیه</small> و نظریه احیاء مذهب
۳۰۶	دست آورد فقهی نظریه مرحوم صاحب ریاض <small>رحمته الله علیه</small>
۳۰۸	نظریه فقهی صاحب جواهر <small>رحمته الله علیه</small>
۳۱۰	نقد و بررسی دیدگاه صاحب جواهر <small>رحمته الله علیه</small>
۳۱۵	نظریه امام خمینی <small>رحمته الله علیه</small> ، رویکردی جدید در فقه
۳۲۱	یک سوال از محضر امام خمینی <small>رحمته الله علیه</small>
۳۲۱	مهم ترین دست آورد فقهی نظریه فقهی امام خمینی <small>رحمته الله علیه</small>
۳۲۲	نقد نظریات فقهای عظام و تبیین نظریه منتخب ما
۳۲۴	استدلال های علمی بر نظریه منتخب ما
۳۳۰	پاسخ به نظریه جواز
۳۳۱	پاسخ به نظریه «فراقهی بودن اقدام امام حسین <small>علیه السلام</small> »

نتیجه بحث.....	۳۳۴
بخش دوم: نقد و بررسی دیدگاه فقهی اهل سنت درباره قیام عاشورا	۳۳۵
چهار رویکرد اهل سنت درباره قیام امام حسین <small>علیه السلام</small>	۳۳۵
مفهوم بغی در فقه تسنن و تشیع و شرایط تحقق آن	۳۳۸
مفهوم بغی.....	۳۳۸
دیدگاه فقهی اهل سنت درباره بغی	۳۳۹
شرایط تحقق بغی نزد اهل سنت	۳۴۰
نظریه تشیع در خصوص بغی.....	۳۴۱
شرایط تحقق بغی نزد شیعه	۳۴۲
قائلین به وجوب اطاعت از حاکم ستمگرو فاسق	۳۴۲
ادله قائلین به حرمت قیام علیه حاکم جور و پاسخ آنان	۳۴۹
پاسخ به قائلین حرمت قیام امام حسین <small>علیه السلام</small> علیه یزید	۳۶۲
نتیجه گیری فصل سوم	۳۷۳
کتاب نامه	۳۷۵

مقدمه

در سده های گذشته، در خصوص حادثه خونبار کربلا، مورخان و نویسندگان، آثار زیادی در قالب مقتل نویسی، نقل روایات تاریخی، تحلیل تاریخی حادثه، تحلیل سیاسی حادثه و سوگنامه نویسی با زوایای مختلف عاطفی، حماسی و غیره نگاشته اند و شاید به جرئت بتوان ادعا کرد که کمتر حادثه تاریخی در تاریخ بشر تا این حد مورد توجه، بررسی، تحلیل و کاوش قرار گرفته است. در این باره نه تنها اندیشوران مذاهب مختلف اسلامی، بلکه حتی مستشرقان و تحلیلگران غربی نیز با گرایش های مختلف دینی و مذهبی، در قالب کتاب و مقاله، به پژوهش در خصوص ابعاد گوناگون این حادثه غمبار پرداخته اند، اما با وجود این، چند جنبه مهم در میان این همه پژوهش، کمتر بررسی و تجزیه و تحلیل شده است:

۱. با وجود آن که معاویه نیز همچون فرزندش یزید، فاقد صلاحیت های شرعی، اخلاقی و قرآنی برای خلافت بود، چرا امام حسین علیه السلام در زمان وی تن به شرایط موجود داد و قیام نکرد؟

۲. در یکی از بندهای عهدنامه امام حسن علیه السلام با معاویه در سال ۴۱ ق، تصریح شده است: «پس از مرگ معاویه، خلافت از آن حسن بن علی علیه السلام و در صورت عدم حیات ایشان، خلافت از آن حسین بن علی علیه السلام خواهد بود» چرا معاویه به این عهد اخلاقی، شرعی و حقوقی عمل نکرد و چرا جامعه اسلامی آن روز واکنشی به این عهدشکنی آشکار نشان نداد؟

۳. دعوت‌کنندگان حضرت ابا عبدالله علیه السلام به کربلا، غالباً شیعه و از ارادتمندان اهل بیت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله بودند که با ارسال نامه‌های فراوان، با امام حسین علیه السلام به عنوان فرد شایسته خلافت بر مسلمین و دارای صلاحیت‌های شرعی، اخلاقی و... بیعت کردند. علت این بیعت شکنی آن‌ها چه بود؟ جایگاه بیعت در فقه و حقوق اسلامی کجاست؟

۴. تقریباً همه مسلمانان ساکن سرزمین‌های اسلامی شام، حجاز، عراق، یمن و مصر که در فاصله سال‌های ۵۵ تا ۶۰ هجری (که معاویه اقدام به اخذ بیعت برای فرزندش یزید کرد) حضور داشتند و به عدم صلاحیت یزید برای خلافت عامه مسلمین واقف بودند. همین‌طور جایگاه و شخصیت والای امام حسین علیه السلام را نزد رسول خدا صلی الله علیه و آله می‌دانستند و با فضایل اخلاقی و ایمانی آن حضرت یا از نزدیک آشنا بودند و یا از بزرگان و راویان شنیده بودند، با وجود این چرا اقدام ایشان علیه حاکم فاسد بنی امیه را به عنوان «معروف قرآنی و دینی» مورد حمایت قرار ندادند؟ در اثر حاضر، اولاً: به طور مبسوط عهدنامه امام حسن علیه السلام با معاویه را که در سال ۴۱ هجری قمری به امضا رسیده است، بررسی و تجزیه و تحلیل می‌کنیم؛ عهدنامه‌ای که اگر معاویه به آن عمل می‌کرد، خلافت اسلامی بدون هیچ‌گونه جنگ و خونریزی و به صورت مسالمت آمیز به امام حسین علیه السلام منتقل می‌شد و

مسیر تاریخ اسلام در جهت دیگری رقم می‌خورد.

ثانیاً: نقش و جایگاه بیعت در دوره قبل و پس از ظهور اسلام، بیعت‌های انجام شده در عهد رسول الله صلی الله علیه و آله، بیعت در قرآن کریم و روایات و کلام معصومین علیهم السلام و میزان حجیت شرعی آن بررسی خواهد شد؛ سپس به بیعت کوفیان با امام حسین علیه السلام می‌پردازیم.

ثالثاً: این موضوع بررسی خواهد شد که قیام عاشورا در فقه شیعه ذیل کدام یک از ابواب و فروع فقهی بحث شده است؟ دیدگاه فقهای عظام شیعه و علمای اهل سنت در این خصوص چیست؟ آیا از نظر شیعه امام علیه السلام در عاشورا اقدام به یک عمل جایز کرد؟ یا عملی را انجام داد که دارای حکم وجوب بود؟ هم‌چنین با توجه به این که آن حضرت در مقابل حاکم جور ایستادگی کرد، پاسخ فقهی آن با توجه به مبنای فقهی اهل سنت در این خصوص (عدم جواز) چیست؟

اهمیت و ضرورت این تحقیق

درباره بررسی فقهی و حقوقی قیام عاشورا در دوره معاصر، کار پژوهشی چندانی صورت نگرفته است و بیشتر نوشته‌ها در قالب مقاله‌های کوتاه است، نه تحقیقی دامنه دار، جدی‌ترین کار در این خصوص بررسی سه مقاله ارائه شده به کنگره بین‌المللی امام خمینی (ره) در سال ۱۳۷۴ شمسی است. بعد از آن هم در سایر کنگره‌های علمی به این موضوع پرداخته نشده است و عمدتاً مقاله‌ها و کتاب‌ها در قالب تحلیل تاریخی و سیاسی از حادثه خونبار کربلاست. لذا خلأ بررسی و تحقیق جدی و مفصل این موضوع ضروری می‌نمود و به همین دلیل به آن پرداخته شد.